

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในระบบนิเวศแบบป่า มนุษย์ สัตว์ พืชและสิ่งมีชีวิตขนาดเล็ก ต่างมีความสัมพันธ์ต่อกัน และกัน การเปลี่ยนแปลงสภาพป่าตามธรรมชาติและการใช้ประโยชน์ของมนุษย์อย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดการรบกวน (disturbance) สมดุลและการฟื้นตัวของสภาพป่า Barnes และคณะ (1998) ระบุว่าสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการรบกวนสมดุลและการฟื้นตัวของสภาพป่ามีสองรูปแบบใหญ่ คือ การรบกวนตามสภาวะธรรมชาติ เช่น ลมพายุ การเกิดไฟป่าตามธรรมชาติ การเพิ่มจำนวนอย่างผิดปกติของแมลงบางชนิด และการรบกวนที่เกิดจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ เช่น การทำไม้ การทำการเกษตร เป็นต้น

ป่าที่ระดับต่ำ (lowland forest) หรือป่าที่พบที่ความสูง 300-500 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง เป็นป่าที่คนทั่วไปรู้จักคุ้นเคยและใกล้ชิดเนื่องจากเป็นป่าที่อยู่ใกล้ชุมชนหรือหมู่บ้าน ป่าที่ระดับต่ำนี้มีคุณค่าทางสังคมสูงป่าและมีวิวัฒนาการควบคู่กับการใช้ประโยชน์ของคนในท้องถิ่นมาเป็นเวลานาน เนื่องจากคนในชุมชนจะเข้าไปใช้ประโยชน์อยู่เสมอ เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ ได้แก่ พืชผักนานาชนิด เช่น ผักหวาน เห็ดต่างๆ เช่น เห็ดเผาะ เห็ดหล่ม เห็ดแดง เห็ดไข่ห่าน หรือสัตว์ป่า เป็นต้น ทั้งเป็นแหล่งไม้สำหรับการก่อสร้างและใช้สอย พันธุ์ไม้ในป่าที่เป็นไม้เนื้อแข็งนิยมนำมาใช้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัยและใช้สอย เช่น เต็ง รัง เหียง พลวง แดง รกฟ้า ชิงชัน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการนำเนื้อไม้มาใช้เพื่อเป็นเชื้อเพลิงคือนำมาแปรรูปเป็นฟืนและถ่าน รวมทั้งนำมาทำเป็นส่วนประกอบของเครื่องมือการเกษตรด้วย และป่ายังเป็นแหล่งยารักษาโรคหรือสมุนไพรที่สำคัญ มีพันธุ์ไม้หลายชนิดที่ใช้เป็นยาสมุนไพรรักษาโรค เช่น สมอไทย มะขามป้อม แสลงใจ เจริงแข้งม้า เป็นต้น โดยหมอชาพื้นบ้านหรือผู้สูงอายุที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษในครอบครัวจะเป็นผู้ให้คำแนะนำและให้การดูแลรักษา รวมทั้งผลผลิตจากป่า เช่น ยางรัก ซึ่งใช้ในการทำเครื่องเงินนั้นสามารถสร้างรายได้แก่คนในชุมชนมาตั้งแต่อดีต

การใช้ประโยชน์ที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อจำนวนและสภาพป่าของประเทศไทยที่สำคัญคือ การทำไม้หรือตัดไม้จากการให้สัมปทานป่าไม้ในอดีต ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสภาพป่าและส่งผลกระทบต่อพื้นที่ป่าลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ต่อมาการประกาศการให้สัมปทานสิ้นสุดลงเมื่อปี พ.ศ.2532 ได้มีผลทำให้การตัดไม้อย่างเป็นทางการลดลง แต่การลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ขนาด

เล็กหรือพื้นที่ป่าสงวนและป่าอนุรักษ์ยังมีปรากฏอยู่ การใช้ประโยชน์ในลักษณะดังกล่าวอย่างต่อเนื่องได้ส่งผลให้การฟื้นสภาพหรือการทดแทน (succession) ของป่ากำลังฟื้นตัว (secondary forest) เกิดการชะลอตัวและส่งผลกระทบต่อต่างๆ ตามมา เช่น เกิดการอัดตัวของผิวดิน หน้าดินถูกกัดชะอย่างรุนแรง ดินถล่ม อัตราการกระจายพันธุ์ของพันธุ์ไม้ในสังคมพืชมีแนวโน้มลดลง เกิดไฟป่าบ่อยครั้งและรุนแรงขึ้น เป็นต้น

ปัญหาสำคัญเกี่ยวกับป่าที่มีการใช้ประโยชน์จากมนุษย์อย่างต่อเนื่องดังกล่าวคือการขาดช่วงของความรู้และเข้าใจในบทบาทของระบบนิเวศจึงขาดการดูแลจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการดูแลรักษาป่าธรรมชาติและการฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรม ทั้งนี้การดูแลรักษา รวมทั้งการฟื้นฟูป่าให้ควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์ของชุมชนควรมีข้อมูลพื้นฐานทางนิเวศวิทยาและสภาพแวดล้อมของพื้นที่ การศึกษาการเปลี่ยนแปลงและฟื้นตัวของป่าทั้งในสถานะที่ฟื้นตัวตามธรรมชาติและสถานะที่มีการใช้ประโยชน์ร่วมด้วยจึงมีความจำเป็น เพื่อจัดการการใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างไม่รบกวนการฟื้นตัวของป่า ควบคู่กับการฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรมเพื่อให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งชุมชนจะได้รับประโยชน์อย่างมากและต่อเนื่องยิ่งขึ้น การศึกษาสภาพป่าในสถานะที่ฟื้นตัวตามธรรมชาติและสถานะที่มีการใช้ประโยชน์พื้นที่ร่วมด้วยดังกล่าวจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เช่น ลักษณะสังคมพืช ได้แก่ ชนิดพันธุ์พืช โครงสร้างของป่า ลักษณะทางนิเวศวิทยา และปัจจัยสิ่งแวดล้อม เช่น ดิน ภูมิอากาศ เป็นต้น จากข้อมูลการใช้ประโยชน์ในรูปแบบที่แตกต่างกัน สภาพภูมิอากาศเฉพาะถิ่น ตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ และข้อมูลทางนิเวศวิทยาดังกล่าวจะแสดงถึงวิวัฒนาการของพันธุ์ไม้และสังคมพืชเฉพาะถิ่น รวมทั้งวิวัฒนาการของชนิดพันธุ์พืชและสังคมพืชเฉพาะลักษณะการใช้ประโยชน์ ทั้งยังสามารถรวบรวมเป็นข้อมูลระบบนิเวศเฉพาะท้องถิ่น ที่สำคัญจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการฟื้นฟูพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมและการจัดการการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าได้อย่างเหมาะสม เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนระหว่างแหล่งทรัพยากรที่สำคัญคือป่ากับมนุษย์ที่ยังคงต้องพึ่งพิงและใช้ประโยชน์จากป่าต่อไป

สมมติฐานการวิจัย

กิจกรรมการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าของชุมชนที่แตกต่างกันจะก่อผลกระทบต่อทำให้เกิดความแตกต่างของสังคมพืชและลักษณะสมบัติดิน โดยสามารถพบสังคมหรือพันธุ์พืชและปัจจัยดินที่ระบุผลกระทบเหล่านี้ได้

วัตถุประสงค์

1. เปรียบเทียบสังคมพืชและลักษณะสมบัติดินของพื้นที่ป่าที่มีลักษณะใช้ประโยชน์จากชุมชนแตกต่างกัน
2. ศึกษาผลกระทบจากลักษณะการใช้ประโยชน์จากชุมชนที่แตกต่างกันต่อสังคมพืชและลักษณะสมบัติดิน

ขอบเขตการศึกษา

1. คัดเลือกพื้นที่ศึกษาที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน มีลักษณะภูมิอากาศและภูมิศาสตร์คล้ายคลึงกัน 3 พื้นที่ โดยกำหนดว่าในแต่ละพื้นที่จะมีลักษณะการใช้ประโยชน์จากชุมชนที่แตกต่างกันเพื่อนำมาเปรียบเทียบสังคมพืชและลักษณะสมบัติดิน
2. สังคมพืชเป้าหมายเป็นสังคมของไม้ดอกประเภทไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้ล้มลุก และไม้เลื้อย
3. กำหนดระยะเวลาเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นเวลา 1 ปี จาก 3 ฤดูกาล คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว พิจารณาเลือกเดือนเมษายนและเดือนตุลาคม ปี พ.ศ.2545 และเดือนมกราคม ปี พ.ศ. 2546 เป็นตัวแทนตามลำดับ โดยพิจารณาจาก ปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิเฉลี่ย และความชื้นสัมพัทธ์ของพื้นที่ช่วงเวลา 10 ปี ย้อนหลัง โดยอ้างอิงข้อมูลทางอุตุนิยมวิทยาดังกล่าวจากสถานีอุตุนิยมวิทยาพะเยา ศูนย์อุตุนิยมวิทยาภาคเหนือ กรมอุตุนิยมวิทยา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลที่ช่วยสนับสนุนแนวทางการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนหรือป่าที่มีพื้นที่อยู่ใกล้กับชุมชน
2. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความหลากหลายของพันธุ์พืชในพื้นที่ ที่สามารถนำไปใช้ในการวางแผนเชิงอนุรักษ์และเชิงเศรษฐกิจ
3. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าของชุมชนซึ่งจะเป็นประโยชน์และแนวทางในการฟื้นฟูป่า